

APRÓ TIBOR
tanár
Általános Iskola
Újkígyós

Az iskola a legszebb életdarab¹

Emlékjelek Hegedűs András sírjára²

*„Kitűnővé egy szerencsés perc
által is válhatunk,
hasznos emberré a fáradtságos
évek tesznek.”
(Kemény Zsigmond: Élet és Irodalom)*

I. Laudáció

Nem kellene kerek évfordulók, nevezetes események, ünnepi alkalmak az emlékezéshez. Az emlékeket előhívó név, egy megsárgult, ám kedves fénykép, egy emlékeztető, talán dedikált könyv máris mozgósítja az emlékképeket vagy a megmaradt emléknymokat. S ez már elegendő arra, hogy az elménkbe és lelkünkbe ivódott történetek személyes életközelségbe kerüljenek.

Most sincs kerek évforduló, sem a társasági élet által előírt kitüntetett alkalom, amiért emlékezni és tisztelgési kötelesség. Ám a spontán emlékezés – egy percnyi vagy hosszabb – talán sokkal meglepőbb, mely később is előbukkan; felidézhető, s ezért szép pillanata lehet életünknek.

Ha messziről vezettem is e gondolatsort, mégis van valami szubjektív ok és ténytudás az emlékezésre és a tisztelgésre. Egy nagyra becsült, szellemiségével és egyenes jellemével, csodálatos irodalmi előadásai, szónoklataival ismertté és elismertté vált főiskolai tanárunkra, aki pedagógusképző hallgatóira bölcsességével hatni tudott Szarvastól – Kőszegen, Győrött és Baján át – Szegedig huszonöt éven keresztül.

A TANÁR ÚR – Hegedűs András – a melegszívű nevelőgyéniség, a pedagógusképző intézmény igazgatója, főigazgatója az emlékezés és a tisztelgés alanya.

Az emlékezés ténytudása három számadatra épül. Ugyanis a tanár úr 85 évvel ezelőtt Beretkán született, s milyen érdekes – 58 évvel ezelőtt Szarvason, az Állami Pedagógiai Gimnáziumban kezdte meg áldott pedagógiai tevékenységét, s ekkor tette le azt az esküt, amit élete végéig hűen magáénak vallott. S íme a harmadik számadat: a krisztusi 33 év. Halálának 33. évfordulója.

Három számadat, pályájához kötődő 5 helységnév – Szarvas, Kőszeg, Győr, Baja és Szeged; s több ezer egykori hallgatója, akik közül még sokan jól és szívesen emlékeznek a kiváló pedagógiai vezetőre, Hegedűs Andrára.

Ki tudná elfelejteni HEGEDŰS ANDRÁS tanár úr sugárzó tekintetét, pedáns külsejét, meggyőző, mindig tényekre alapozott logikus érvelését, a munka lázában élő, hallgatóit is magával ragadó egyéniségét?

Aki ismerte, aki tanítványa volt, az soha nem feledheti őt! Miért? Mert hite és elszántsága gyökeret eresztett népes hallgatósága körében! Mert élő s nem muzeális, hanem vonzó értékek kisugárzója akart és tudott is válni! Azért sem feledhető személyiség a TANÁR ÚR, mert gazdag és példaadó tapasztalatai alapján megélte, és gazdagítva továbbadta pedagógiai ars poéticáját:

*„Tanárként lettem igazi tanítvány. Tanár, aki
az önmagával szembeni elégedetlenség kínjától,
lázától nem töltheti nyugton napjait.
Tanár, aki szüntelenül eszményt keres!”*

II. Élete: a tanárképzés

Hegedüs András tanár urat, a pedagógusképzés vezető egyéniségét, a főigazgatót széles körű műveltsége, elmélyült gondolkodása, életbölcssége, gondolati tisztánlátása és emberi értékei tették ismertté és kedvelté. A XX. század – „egyik kései fia – unokája [...] a nagy magyar néptanító nemzedéknek”⁷ a szeretet és a szellem sátra alatt nevelkedő és alkotó TANÁR ÚR így válhatott a katedra örökös szellemi robotosává”.

Vegyük sorra életének néhány mozzanatát! A Gömörország kis falujából, Beretkéről származó, majd a Felvidék mesés tájait elhagyni kényszerülő fiatal 1923. január 14-én született – s nem 1928-ban, ahogy azt a Pedagógiai Lexikon II. kötete rögzíti. Az akkori csehszlovákiai Beretkén, „az erdős, dombos, népdalokat is termő” kis faluban élt Hegedüs József földmunkás és Bene Mária háztartásbeli vagyontalan szüleinek második fiúgyermekéként Hegedüs András. Egyéves korában édesapja kivándorolt Amerikába – „hajójegyét, a fenyegető adósságot” édesanyja fizette ki. Az aranyasszonynak nevezett édesanyja befelé élő tekintetével is szeretni tudott, akinek „egy-egy csendes szava, simogató pillantása”⁸ boldoggá tette a kisgyermek Andrást. Ez az életérzés maradandó számomra is, hiszen főiskolai tanárként is rendszeresen ez a simogató érzés, derűs pillantás: mosoly és tisztelet, tiszta tekintet hatotta át Őt, s bennünket, tanárképzős hallgatóit is.

Mit tanulhatunk így tőle? Ahogy egy önéletrajzi írásában e gondolat szerepel, ugyanúgy nevelési alaptételként visszhangzik bennünk: „Máig bennem él, hogy a gyermekemet alapvetően a szeretet élteti.”⁹

Szép és boldog gyermekkorát édesanyjától és Gérecz Lajos tanító úrtól jutalmul kapta, s adta is tovább előbb a békési falvakból összesereglett – „a pedagógussá válás szép szándékával” Szarvasra érkezett fiataloknak, majd a kőszegi, győri, bajai és a szegedi főiskolásoknak¹⁰.

Pedagógussá Magyarországon – Debrecenben és Sárospatakon – vált Hegedüs András, aki a kilátástalan és hosszú kitérők után igazi ajándékát a Kossuth Lajos Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karán és a pataki kollégiumban kapta. Előbb Sárospatakon, a református főiskolán teológiát hallgatott 1943 szeptemberétől 1944 októberéig, majd 1946-tól ismét itt folytatott tanulmányokat. A Kossuth Lajos Tudományegyetemen magyar–történelem szakon 1946–1950-ig bölceletet hallgatott.

Középiskolai tanári oklevelét 1950. március 30-án állították ki: magyar–történelem szakos tanár lett Szarvason. Az Állami Pedagógiai Gimnáziumban foglalta el az első munkahelyét – és mindvégig – pedagógusképző intézményekben munkálkodott. A Vallás- és Közoktatási Minisztérium 1950. augusztus 3-ától nevezi ki az 1282-H8-2/1950 sz. rendeletével a pedagógiai gimnázium tanári tagozatára magyar–történelem szakos tanárnak. Az alföldi kisváros – mely

Tessedik Sámuel és Vajda Péter nevééről ismert – kiváló pedagógiai öröksége Hegedüs András munkásságában is méltó helyet foglal el. A pályakezdő, immár 27 éves tanár ugyan ismeretlen városba került, mégis ismerősökre talált a Felvidékről származó fiatal.

Az Állami Pedagógiai Gimnázium akkori igazgatója, Sándor Jenő fogadta a pályakezdő tanárt, Hegedüs Andrást. Az igazgató úr a rimaszombati Egyesült Protestáns Gimnáziumban magyar–német tanára volt a VII-VIII. osztályban, sőt osztályfőnöke is. Milyen véletlen, 1950-ben már a szarvasi képzőben kollégák lehettek.

Ritkaságszámba menő találkozássorozat első alkalma volt az övéké. Sándor Jenő levelében¹¹ ekként emlékszik meg e váratlan találkozásról. „Természetesen nagy volt mindkettőnk meglepetése [...] s őszinte örömmel üdvözlöttük egymást”.

A kezdő tanítóképző intézeti tanárt Szarvason Fodor Józseffel ismét összehozta a sors, így életre szülő kapcsolatot alakítottak ki egymással.

Mi kötötte össze Hegedüs Andrást és Fodor Józsefet a Szarvas előtti időszakban? Fodor József tanár úr nyugdíjas főiskolai tanárként erről levelében így emlékszik vissza¹²: „E két évtizedben összekötött bennünket az együtt töltött kezdőévek sok megpróbáltatása, a Sárospatakhoz fűződő emlékek, a református kollégiumok meghatározó öröksége, a magyar irodalomhoz való kötődésünk [...], az esztétikai és pedagógiai felfogásunk [...] rokonsága”.

Hogyan emlékezett vissza a szarvasi intézeti tanárra és igazgatóra, Hegedüs Andrára többi kollégája? Az általuk közölt vélemények egyöntetűek. Sándor Jenő a köztük régebben kialakult tanár–diák viszonyra gondolva így írt: „szinte diákos tisztelettel közeledett mindenkor hozzám, és kérte ki véleményemet vagy engedélyemet”¹³.

Palov József már Hegedüs András szarvasi igazgatói tevékenységét említi, elismerő nyilatkozata így szól: „Az 1950-54. években nehéz volt az igazgató helyzete. Ennek ellenére Hegedüs András remekül alkalmazkodott az iskolán kívüli szervekhez és a tantestülethez”.¹⁴

Kálmán Gyula, aki az 1950–1966 közötti években Békéscsabán „megyei ember” volt, így a szarvasi pedagógiai gimnázium fiatal igazgatójával, Hegedüs Andrással hivatalos kapcsolatban állt.

„[...] Hegedüs Bandira is jó érzéssel emlékezem; igen nagy tudású, mindig kutató, lázban égő személyiség volt. Körülötte jó hangulat uralkodott...”¹⁵ A jól képzett igazgatóról, a népszerű személyiségről bőséges információt közölt: „Barátságos tekintete kísérté értékes gondolatait [...], vele beszélgetve nem volt üresjárat. Megyei értekezleten tömör, »veretes« felszólalásaiban nevelési, tartalmi ügyeket vetett fel. Nem adminisztrálta magát »széljárás szerinti« szöveggel.”¹⁶

Fodor József [17-18-19], aki Hegedüs Andrást az igazgatói székben Szarvason követte, elődje igazgatói kinevezését ekként méltatta: „[...] pedagógiai, tanári sikerei [27 évesen, 1950-51 között; A. T.] és a közéletben kivívott tekintélye elégtétel volt, ellensúlyozta kemény, sok munkáját, megterhelését. Hiszen fiatal, jóformán kezdő tanárként kapott igazgatói megbízást; szakmai tekintélye nagy volt meggyeztette, s az Oktatási Minisztérium nem véletlenül nevezte ki”.¹⁷

A váratlan találkozássorozat 1950-54 között bővült a szakmai-baráti közösségbe tartozó Cséte Józseffel is, aki Békés vármegye Tantestületi Főigazgatóság osztályvezető helyettese. 1953. június 17-én Hegedüs András tanár úr első érettségiző diákjainak, a IV. A-nak érettségi elnöke volt.

Milyen tanár érkezett Szarvasra Debrecenből? „Hegedüs András nem szabványos vidéki tanárként kezdte munkáját” – írja Fodor József visszaemlékező levelében. „Már jelentős könyvtárral, sőt folyóiratokkal érkezett Szarvasra; áldozatosan vásárolt könyveket, lépést tar-

tott az élő irodalommal. [...]”¹⁸ Mi szegedi főiskolások 1971-1975 között Hegedüs András munkamódszereiről folyamatosan tudomást szereztünk. Sokat vállalt; irodalmi-neveléstörténeti-pedagógiai előadásai szemléletünket formálta, áttekintő jellegűek voltak. Kellően elmélyülő, magyarázó, beleélő, szépen beszélő, – a keretes előadások – mestere volt. Hallatlanul jól szónokolt, mindig ünnepi meghatottság jellemezte előadásait és beszédeit egyaránt.

Szarvasi kollégája, Fodor József az 1950-es évekre vonatkoztatva levelében munkamódszeréről így vall: „[Hegedüs András] sokat és módszeresen olvasott, tájékozódott, jegyzetelt, már »cédulázott« is. Arannyal, Gádornyival, Mórával [Vajda Péterrel is A. T.] már ekkor kezdett foglalkozni.”¹⁹ A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola főigazgatói hivatalának vezetője Pleskó András közeli munkatársa volt, ezért a következő rendszerbe szedett konkrét véleménye helytálló.

„Valamennyi ügymenetben nehezen tudott dönteni, mert igyekezett megfontoltan állást foglalni és valósan értékelni, sokakat meghallgatott [...]”²⁰

A tudós igazgató alapos ügyintézése lelkiismeretességét és igényességét igazolja.

Pleskó András hivatalvezető érvei között meglepő gondolatok is szerepelnek, ami ismét a szerény, emberszerető pedagógiai gondolkodást juttatja eszünkbe.

„Nem volt hivatalos ügyfélfogadása (ez rendhagyó volt elődeinek is) [...]”

Nála nem volt hetekre, napokra szóló előjegyzés, ha lehetett aznap, de legrosszabb esetben is két napon belül bejuthatott hozzá „bárki”. Pálmai Kálmán a minisztériumi főosztályvezető Hegedüs András nekrológiájában vezetői érényei között megerősíti vezető kollégáinak véleményét is. Hegedüs András „Hat esztendőn át volt főigazgató [Szegeden, A. T.]. E nem vágyott munkakörében is maradandót alkotott, s éppen tanári érényei okán. Nem adminisztratív vezető volt, hanem szemléletformáló művelődéspolitikus, aki nagy eszmei tudatossággal szolgált az általános iskolai tanárképzés ügyét. Ennek az ügynek áldozta oda pedagógiai eszményeit, gazdag humán műveltségét, irodalmi tevékenységének jelentős hányadát”.

Az általános iskolai tanárképzés fejlesztéséről értekező Hegedüs András számos haladó nézete között a XXI. századi iskola alapvető szerepét az emberformálásban látta.

III. Pedagógiai nézeteiről

A szüntelenül eszményeket kereső, a neveléstörténet és az irodalom gazdag tárából elméleti ismereteket gyűjtő tanár, a kiemelkedő személyiség alkotásait elemezve gyakorlati tapasztalatokra talált a tudós tanár. Nem csupán a tudományok jeles képviselője lett ez által, hanem önmaga és hallgatóinak személyiségét is hatékonyan formálta. De a pedagógusképző intézmények (Szarvas, Győr, Baja, Szeged) arculatát, nevelési és oktatási tevékenységét – a cselekvés iskolájává – formálta. Tudatos vezető: „az értelem objektivitását mindig ötvözni tudta szívvel, nemes érzésekkel.”²⁰ „S ez nála [...] mindig természetes életem maradt”.²¹

Eszményei soha nem száraz filozófiai, neveléstani, irodalomesztétikai gondolatok. A néhez és az értelem világánál is kevésbé érthető eszményi tudást sajátos rendszerbe foglalta; és érthető ok-okozati összefüggésekkel, metaforákkal, szónoki képességeivel, több példával, ragyogó arccal adta tovább.

Így történt ez 1973. október 6-án a Szegedi Tanárképző Főiskola névadó ünnepélyén is. A Tanár Úr Juhász Gyula korszerűségét – a 100 éves pedagógusképző intézmény köszöntésekor – a gyermekközpontú iskola eszményében látta. Juhász Gyula nézeteiben a gyermekközpontúságon gyermekszerepet értett, amely a társadalmi tényezők megértését, a pedagógus

nyitottságát, aktív, formáló szerepét jelentette. Mindezen kívánalmak a tantárgyak logikai rendszerének ismeretét és a „lélektani szempontok” érvényesítését feltételezte.

Az emberformálás gondolatát, a gyermekközpontú iskola világát a tanító- és tanárképző program tartalmi korszerűsítésében látta Hegedüs András. Ünnepi beszédében a főigazgató úr e gondolati egységet „az egészen tanárrá válás” ügyévé tette. Korábban (1970-ben és 1973-ban is) a korszerű tanárképzésről tartott előadásában axiómákat fogalmazott meg. A pedagógus lét, a pedagógus élet – tapasztalata szerint – „mindig hódítás, ismeretlenre találás, boldog felfedezés és rácsodálkozás.”

Az állandó tanulás és kísérletezés szenvedélye – ahogy a „szellemi robotos” főigazgató urat is áthatotta – az élethosszig tartó tanulás szükségességét hangoztatta az 1970-es években. A megnövekedett igények, a folyórsult tudományos események felismerése mondatja Hegedüs Andrásal: „[...] a tanárképzés során olyan fedezettel láttuk el a tanárjelölteket, hogy 3-4 évtizedekig is alkalmas munkásai legyenek a katedrának [...] nagyon nehéz feladat. Mégis hogyan váljon korszerűvé a pedagógusképzés? A „szellemi mozgékonyság” növelésével. Rugalmasak, alakulóképesek, egészen tanárok legyenek a hallgatóból!” – mondja Hegedüs főigazgató úr a „szakadatlan tanulás” híve és gyakorlója.

A hivatástudat és a pedagógiai eszmény alapvető harmóniája akkor következik be Hegedüs András szerint, ha a tanár – ember. „Legyen meg a tanárban a lélek és az értelem csodálatosan egyesült fogékonysága [...] Juhász Gyula szerint: a nevelő a gerincesek közé tartozzék”.

A tudós tanár, a nevelő erejű irodalomtörténész és neveléstörténész az Eötvös Loránd-i kritériumoknak megfelelő személyiség. Hegedüs András 1950. augusztus 1-jétől, amikor a szarvasi Állami Pedagógiai Gimnázium kapuján belépett, s 1975. február 15-ig mindvégig tudós volt. Több tudományág ismert kutatójaként a tanárképzés és a felsőfokú irodalomkutatás eredményeit, eszméit szüntelenül közkinccsé tette.

Az elismert, hallgatóinak szeretetét és megbecsülését is értékelni képes tudós tanár kiváló metodikus is. A hivatástudatra nevelést számos eszközzel, komplex módszerekkel minősítette. A szarvasi tanítóképző intézetben ennek fontosságát – mint intézeti igazgató – ma is veretes gondolatokkal igazolta: „Iskolánk egyik legfontosabb feladata a hivatástudatra nevelés.”

A hivatásra való nevelést nem csupán az ismeretanyagban találta meg, hanem „örökségünk, szépségeink, gazdag kincseink lelőhelye” is a tudomány, Szarvason programmá teszi a népi dallam, a népzene felkutatását [az 1950–1954-es években!]; Pataj Mihály irányította művészeti ankéton „az irodalom, a zene és a festészet összekapcsolásával egy-egy kor mondanivalóját, stílusát, hagyományát” ismerhették meg a tanítójelöltek. A szegedi főiskolán [1971–1974 között] a lélekemelő tanévnnyítás, a diplomaátadó ünnepségek esztétikája, a programok megtervezettség, az ünnepi beszédek szónoki tartalma – a végzett tanároknak gyönyörű és mélységesen tartalmas öröksége ma is.

Az iskola otthonosságának elvét, a lélek nevelését a főiskolai élet vidámságával, színességével, változatosságával szolgálta. Élménydús művelődési rendezvényeket honosított meg; az országos diákkonferenciákon pályázattal részt vett hallgatókat elismerte. A tudományos konferenciák előtti évben szakmai konzultációkat szerveztetett, a házi konferenciák hangulatát értékessé tette az igényes vita, az ünnepélyes elismerés is. A harmóniára, a főiskola otthonosságára, az élménydús főiskolai életre vágyó hallgatók varázslója, Hegedüs András a szegedi tanárképző főiskolát is szép külsejében, csinoságában, kedvező felszereltségében, a benne tanító és tanuló személyek „pedagógiai-pszichológiai felkészültségében” kívánta látni.

Nem csoda, hogy főigazgatónk a főépület szépségét a hivatástudat kialakításával is szolgálta. A bejárat kék és fehér falára két márványtáblát függesztetett. A két márványtáblán két pedagógus – a szarvasi származású, később Békéscsabán tanító Kemény Gábor, és az erdélyi születésű Apáczai Csere János – két szuggesztív gondolata áll. A tudomány elsajátításának felemelő érzése, és a pedagógiai-pszichológiai felkészültség gondolatának elmélyítése nem véletlenszerű. A gyermekközpontú iskola eszményét ötvöző két márványtábla a pedagógusképzés mesterét, Hegedűs András alakját idézi: ez is jelentős emlékjel! Amint emlékjel lehet Sándor Jenő egyik humoros megjegyzése is: „Ha láttok egy nagy halom könyvet mozogni, ott van Hegedűs Bandi.”

IV. Végül

A nagy varázsló, akit „[...] a hivatás szépsége [...] oly erővel záporoz tiszta fénnel”, aki mindig a szellemi robotosok késői örököseinek vallotta magát – 1975. február 15-én 52 éves korában – Szegeden hunyt el.

Egykori tanártársaival, hallgatóival méltóságteljes és emberi gondolatait emlékjelként hagyjuk az immár Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Karra, hogy a XXI. századi tanárképzés se feledje Hegedűs András pedagógiai ars poeticáját: „A mai nevelő feladata óriási; felszabadítani a lélek minden képességét”.

Ezzel teljesül a pedagógusképzés mai felfogása, s szép példája lesz a szegedi Juhász Gyula-i gondolatoknak is: „Neveljen az egyetem és a tanárképzés teljes lelkű, minden új szépség, jószág, igazság iránt fogékony elméjű és érzésű tanárságot: az első és legfőbb kötelességei közé tartozik.”

JEGYZETEK

1. Írásom felcímét (Az iskola a legszebb életdarab) Hegedűs András tanár úr első önéletrajzának (Így váltam pedagógussá, – s tanárként tanítvánnyá? Üzenet az iskolának. Tankönyvkiadó, Bp. 1973, egyik alcíme (139. p.) A „tanárként igazi tanítvány” gondolat kiteljesedését e műben értettem meg igazán. Ugyanis a sajjógmőri polgári iskola légköre, pedagógiája, „az igazi” (Dienes Dezső igazgató Gérecz István latintanár, Madarassy Sarolta fizikatanár stb.) kiváló hatással voltak a gimnáziumi tanulmányok folytatására készülő beretkei származású Hegedűs Andrára.
2. Az alcím (Emlékjelek Hegedűs sírjára) Dr. Fodor József ny. budapesti tanárképző főiskolai tanár, 1986. január 31-ei levelének egyik mondata. Diáktársak voltak (a sárospataki református teológiai kollégiumban), de Szarvason, a tanítóképző intézetben kollégák lettek 1950–1954 között.
3. A szarvasi tanítóképző – a Gyulai Levéltár iratai alapján – középfokú oktatási intézmény volt, ahová az első nyolcosztályos iskolarendszerből érkeztek a leendő tanítók, főként a Békés megyei településekről. Sándor Jenő fogadta a végzett tanárt, Hegedűs Andrást, S. J. igazgatói megbízatását követően (1950-51. tanév) Hegedűs András vette át az Állami Pedagógiai Gimnázium vezetését.
4. Hegedűs András a debreceni tudományegyetem elvégzése után 1950. augusztus 3-án a Vallás és Közoktatási Minisztérium 1282-H8-1/1950. sz. rendeletével a tanítóképző magyar-történelem szakos tanára lett. Oklevelének száma: 1093. 1950. III. 30. Az első tanév után (1951-1952) egészen 1953-54. tanévig az Állami Pedagógiai Gimnázium igazgatója volt. A következő tanévtől dr. Fodor József vette át a középfokú tanárképző irányítását.
5. Az idézett adatokat Hegedűs András tanár úr pályájáról készült nekem szóló, egykori kollégái, tanítványai leveleiből merítettem.

a.) Sándor Jenő, aki Hegedűs Andrásnak Rimaszombaton, az Egyesült Protestáns Gimnáziumban igazgatója, s a VII-VIII. osztályban osztályfőnöke is volt.

b.) dr. Fodor József – Szarvason 1952–1954-ig vezette a képzőt – szoros kapcsolatot tartott fenn Hegedűs Andrásval: a felsőfokú intézmények rendezvényein, családi otthonában – Győrött és Szegeden is – hivatalosan és magánemberként is találkoztak egymással.

c.) dr. Pleskó András „a pedagógus óriás varázslatos erejének” – Hegedűs Andrásnak tiszta jellemét és mindennapi tevékenységét – nagyságát részletező levelei bizonyítják: „Tervekkel, feladatokkal, gondokkal sűrített »világban« állt, melyet komoly arcvonásai és »szófukarsága« tükrözött is. Rá mégis a vidám hangulat volt a jellemző. Éllette a hangulat, a derű, a jókedv. Kikerekedett szemekkel rövideket nevetett [...]; a cselekvés iskolája izgatta, fűtötte. Mérhetetlenül sok pluszt vállalt, de kevesebb volt a segítség, amit elvárt, amire szükség is lett volna.”

d.) Karakai Győző a győri Felsőfokú Tanítóképző Intézetben ismerte Hegedűs Andrást, amiről az 1986. január 6-ai levelében ír Kálmán Gyula 1959–1962 közötti képzős emlékeiből: „Hegedűs András igazi tanáregyeniség volt. A jóság és az emberség sugárzott arcáról. Szinte a görög filozófusokra jellemző előadásmóddal, ékesszólóan adott elő – [...]. Mindannyiunkat igaz hazafiságra, becsületességre nevelt. Stílusa világos volt és közérthető”. [...] Sokoldalú műveltség, a figyelmet állandóan ébrentartó egyetemes tudás jellemezte. [...] Mint ember is tiszteltük: vonzó jellemformáló egyéniség volt.

6. Ld. A 1. sz. jegyzet adatait: 131-146. p.

7. Balázs Mihály a Művelődésügyi Minisztérium vezető munkatársa, majd az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum Főigazgatója – Írók és pedagógusok című írásából idéztem. Köznevelés, 1977. 2. sz.

8-9-10. Ld. Hegedűs András önéletrajzi esszéjét. (1. sz. jegyzet)

11-13. Sándor Jenő 1985. október 28-ai, 1985. november 26-ai és 1986. január 31-ei leveleiből vett idézetek.

12. Ld. az 5/b jegyzetet: dr. Fodor József 1985. október 8-ai ill. 1986. január 31-ei levelei.

14. Ld. dr. Palov József, a szarvasi tanítóképző tanárának, majd a szarvasi Tessedik Sámuel Múzeum igazgatójának visszaemlékezését, amit az 1985. október 29-ei levele tartalmaz.

15-16. Kálmán Gyula a Békés megyei Tanács művelődési osztályának középiskolai főelőadójának visszaemlékezése, amit 1985. december 2-ai levele tartalmaz.

17-18-19. Ld. az 5.b. jegyzetet is, dr. Fodor József leveleit.

20-21. Dr. Pleskó András szegedi főigazgatói hivatalvezető levelei: 1985. október 27., 1985. november 19.

22. Dr. Pálmai Kálmán irodalomtörténész, a Művelődésügyi Minisztérium főosztályvezetője 1985. december 14-ei leveléből való idézet.

23. Az írás III. része Hegedűs András főigazgató úr 1973. október 6-ai Szegedi Tanárképző Főiskola díszünnepélyén elhangzott beszédéből vesz néhány, az ő pedagógiai ars poeticájával megegyező gondolatot. A Szegedi Tanárképző Főiskola Tudományos Közleménye, 1973.

24. Hegedűs András írásai: A tehetség dicsőrete. Köznevelés, 1973. 37. (5. p.) Az általános iskolai tanárképzés problémái és holnapi gondjai. Magyar Pedagógia, 1973. 3. (289. p.)

25. Dr. Pleskó András 1985. november 26-ai líraian szép, novellisztikus írásai között – „az élet egyik legkedvesebb meglepetésének” – tartotta az egykori főigazgatónk pályafutásának felidézését. Nekem szóló egyik „levélnovellája” az egykori hallgató boldogsága is, ugyanis: „örülünk [dr. Pleskó András és felesége, Klára asszony], hogy Te is elégedett vagy velünk, minek következtében szereztünk egy jó barátot, s mindezért Hegedűs András úrnak »jár köszönet«, hiszen utólag (is) Ő hozott minket össze.”